

Szöveg és módszer

Találkozás önmagunkkal – találkozás a Bibliával

Az írásmagyarázó – esetünkben a bibliodrámaival foglalkozó – ahhoz az emberhez hasonlít, aki egy folyam vizét kutatja, miközben egy olyan csónakban ül, melyet a folyam hordoz és sodor tovább. A csónakban ülőnek nemcsak a forrást kell ismernie, hanem a folyam útját a forrástól addig a helyig, ahol ő van, s amely egyre változik, mivel a folyam sodra viszi tovább. Ha mindezt megismerte, rábízhatja magát a folyó sodrára, egészen a torkolatig. A *Hans-Georg Gadamer*től idézett gyönyörű hasonlatban minden benne van, amit hosszú évek bibliodramatikusi munkájában átélünk: a forrás a Szentírás, a folyam az elbeszélések hatástörténete (az, hogy egy-egy bibliai történetet, szövegrészt hogyan magyaráztak az előttünk járók) – és ez az út a jelenünkig vezet. A mi változó helyzetünk a saját kontextusunk tudatosítása. A szövegismeretből és az önismeretből pedig kibomlik a játék sodró lendülete, mely újabb megértésekhez visz el minket.

Mi a szöveg, ablak vagy tükör? Ablak, amely mögé látok, azt fürkészve, vajon mi van a szöveg mögött, milyen szándékot rejt, mit akart a szerző, milyen volt az ő világa? Vagy inkább tükör, amelyben magamat látom meg; nem én magyarázom a szöveget, hanem az magyaráz engem. Nem semleges vizsgálok a szöveget, hanem meghatározó, hogy ki vagyok én, és milyen a kor, amelyben élek. Nem pusztán megismerő vagyok, hanem megismert (vö. 1Kor 13,2: „...úgy fogok ismerni, ahogyan engem is megismert az Isten”). Vagy *Martin Buber* nyomán inkább egy találkozásról beszélünk. Én és Te között, melynek során megismerjük egymást, részesedünk egymás világából?

I.

Ennek a cikknek az alapját azok az előadások – és az őket megelőző-körbevevő folyamatos kö-

zös gondolkodás – képezik, amelyeket a Magyar Pszichodráma Egyesületen belül működő bibliodráma-vezetői képzés keretében évek óta tartunk. E *bibliaelmélet-kurzusokon* a bibliai szövegekkel való munka lehetőségeit kutatjuk. Annak útjait-módjait vizsgáljuk, hogyan lehet „játékba hozni az olvasót/hallgatót/játékost”.

Egy sorozat első darabjának szánt írásunk címe utalás Gadamer híres hermeneutikai alapművére (*Igazság és módszer*), melyben új megközelítéssel vizsgálja szöveg és olvasó viszonyát.

II.

A bibliodramatikusi munka során a bibliai szövegeket keltjük életre. A vezető feladata, hogy a csoportot alkalmassá tegye a találkozásra a szöveggel. Ennek folyamán szembekerül az értelmezés kérdésével.

A *bibliaértelmezés* nehézségeit nemcsak a nyelvi-fordítási problémák jelentik, hanem az is, hogy az időbeli távolság és a kulturális különbségek miatt a ma emberének sok mindent el kell magyarázni a Biblia egyes jelenségeiről. A bibliodráma-találkozók során erre szolgál a bemelegítés azon része, amikor a résztvevőket beavatjuk a kortörténetbe („ablak”), és ezzel hívjuk meg őket a szerepekre és a játékra. Ezen túl nehézséget jelent magának a Biblia tárgyának az üdvtörténetből adódó misztériumjellege, mely minden közelítést ellenére titok marad.

A Biblia értelmezésének eszköze a *hermeneutika*, mely módszer a szövegek értelmezésének alapelveit és szabályait foglalja magában – röviden összefoglalva ez az írásmagyarázat (exegezis) elmélete. Célja a szöveg, a mi esetünkben az Írás megértése, ez a törekvés azonban nem csupán intellektuális feladat, hanem kapcsolatteremtés, annak fölfedezése, hogy a

régi történet hogyan érint engem, hogyan találkozok az én jelenlegi egzisztenciámmal. Bibliodráma-vezetőként nem teszünk mást, mint hidat verünk a Biblia „akkor és ott”-ja és a ma „itt és most”-ja között. Ilyen értelemben minden újabb lejátás egy új „értelmezés”, mert a – találkozásra nyitott – szöveg új oldalát mutatja meg.

III.

Tekintsük át röviden a bibliodramatista szemszögéből a bibliai hermeneutika történetét. E módszer tudományként ugyan csak a XVIII–XIX. században nyert elismerést, elvek, szabályok azonban korábban is voltak; a legelismertebb a „ne tégy hozzá semmit...” elve volt.

A Bibliában a legkorábbi példa az Írás magyarázatára, amikor a második jeruzsálemi Templom elkészültekor Ezdrás törvényt olvas és magyaráz (Neh 8,8).

Az *apostoli kor* (I. század) jellemzője Jézus nyomán („...hogyan olvasod? ...tégy hasonlóképpen!”) a gyakorlati értelmezés: megérteni és eszerint cselekedni. Példája az Apostolok cselekedeteiben Fülöp és az etióp udvarnok találkozása (8,26–39). Az itt elhangzó kérdésnek: „Érted is, amit olvasol?”, a mai korban is van jelentősége; arra utal, hogy sem magunktól, sem másától nem várhatjuk el, hogy a szöveg önmagától megnyíljon az olvasó számára. Szükség van a magyarázó ismereteire, mögöttes tudására (ablak), hogy érthető legyen a szöveg. A megértést viszont azonnal követi az alkalmazás: Gadamer szerint egy szöveget úgy lehet megérteni, ha azonnal alkalmazom is, a megértésben benne van a cselekvés is. Az etióp udvarnok megkeresztelkedik. A bibliodramában minden szöveget „kipróbálunk”, alkalmazzunk.

Az *egyházatyák korában* (II–V. század) jellemző a tipikus és az allegorikus értelmezés. A bennük megjelenő képekkel és szimbólumokkal való munka hasznos lehet a gyakorló bibliodramatista számára, elsősorban a bemelegítés fázisában. Fontos szempont, hogy ne akarjunk mást vagy többet „belemagyarázni” a képekbe, mint ami bennük van. Utalhatunk itt a magvető példázatára, amelyet Jézus allegori-

kusan magyaráz meg tanítványainak (Mt 13,18–22).

A *középkorban* (VI–XVI. század) a hangsúly az értelmezőre tevődik át, pontosabban a szövegből következő tanítás kerül a középpontba: például a Bibliában olvasható történet a csábító kígyóról, a megkísértett emberről, a jó és rossz tudásáról egyszerű formulába, dogmatikai tételbe sűrűsödik: „az eredendő bűn”. A magyarázat helyszíne a liturgia lesz. A Biblia nem válik személyes, egzisztenciális élménnyé, a tantétel lesz a fontos. Bibliodráma-vezetőként jó, ha tisztában vagyunk azzal, hogy csoportjaink tagjainak egy része ma is tantételekkel a fejében érkezik a találkozóra, ami – természetesen módon – bizonyos fokig megköti őt. Vajon hogyan hat ez ránk, vezetőkre? Föl vagyunk-e készülve ennek elfogadására (ez több mint tudomásulvétel!) és annak a finom egyensúlynak a megteremtésére, amelyet megkövetel tőlünk: úgy „odakínálni” a csoportnak az adott történetet, hogy ne akarjuk erővel megszüntetni a ráakódott értelmezéseket, egyúttal pedig ki merjük tenni a csoportot egyfajta „provokációnak”, amely a bibliodráma műfajának sajátossága. Például a fent említett dogmatikai tételhez tartozó történet lejátásának megeleveníti, sokszínűvé teszi az általa redukáltan megfogalmazott tapasztalatot.

A *reformáció* a mi szempontunkból legfontosabb tanítása a „sola scriptura” elve volt, amely azt jelenti, hogy egyedül az Írásokból tudhatjuk meg mindazt, amit hinni és tenni kell. Eszerint nem szükséges egy tanítóhivatal egyszer és mindenkorra érvényes magyarázatát elfogadni, hanem minden korban keresni kell a Szentírás alapján az Isten mában érvényes üzenetét. A Szentírás önmagát magyarázza, ez azt jelenti, hogy az adott szövegrészt az egész összefüggésében kell látni, összevetve más részekkel. Például a csodálatos kenyérszaporítás történetének előzményét megtaláljuk az Illés vagy Elizeus prófétáról szóló elbeszélésekben is; itt figyelembe vehetjük az azonosságokat és különbségeket. Fontos, hogy a megértett igazságot ki kell próbálni az életben, vajon valóban igaz-e. Az Ószövetség egyik legnehezebben érthető elbeszélését említhetjük példaként, Ábrahám

Találkozások, drámai helyzetek

történetét, amikor is azt hallja, hogy fel kell áldoznia egyetlen fiát, Izsákot. Szándékosan kerüljük az olyan kifejezéseket, mint „Izsák feláldozása” vagy „Ábrahám próbatétele”, „Isten próbára teszi Ábrahám hitét” stb., mert ezek valamiféle magyarázatát, értelmezését adják a történetnek – de vajon tényleg ez a történet üzenete, igazsága? Vajon kér ilyet az Isten? Mi ez: próba vagy kísértés? A bibliodráma-alkalom – mintegy „életműhely” – keresi erre a választ, és újabb kérdéseket fogalmaz meg. A reformáció örökségét komolyan véve a bibliodráma-vezetőnek érdemes szem előtt tartania a szövegek egymáshoz való viszonyát, és megkeresni a más szövegekre való utalást.

A *protestáns ortodoxia* a reformáció utáni nemzedék identitásválságát fejezi ki. Jellemzője a Szentírástra alapozott hittételek megmerevedése. Ekkoriban mindent igyekeztek bibliai idézetekkel alátámasztani. A Bibliából egyfajta „papiros-pápa” lett. Hangsúlyozták a verbális inspirációt, a Biblia szó szerinti sugalmazottságát. Ez a betű uralmát jelenti a Lélekkel szemben. Egy bibliodráma-játékban is megtörténik, hogy valaki kilép a játékból, és azt mondja: „De hiszen ez nem így van megírva a Bibliában!” Vagy esetleg tiszteletlenségnek értékeli a Bibliával szemben, ha nem úgy zajlanak le az események, ahogy az a szövegben szerepel.

A *pietizmus* válasz volt az ortodoxiára. Ekkor az egyszerű ember tapasztalata került előtérbe. Az egyéni, lelki megközelítésen keresztül a tökéletesebb keresztyén élet lett a cél. Túlkapasai az inga másik irányba való kilengését jelzik, amikor túlságosan is szubjektíven, önkényesen értelmezik a Bibliát. A bibliodráma-játékban is jelen van a szubjektív, érzelmi megközelítés, mégsem válik szélsőségessé, hiszen jelen van a csoport „bölcssége”, illetve a vezetők teológiai ismerete.

A *racionalizmus* korában (XVIII. század) általánossá vált a kétely mindenben, ami emberi értelemmel nem megragadható. A Biblia olvasásának célja eszerint az erkölcsi tökéletesedés, vagyis az ember hasznossági-erkölcsi alapon fogadja el azt, amit elfogad. A mai kor számára elsősorban a csodatörténetek befogadása jelent nehézséget a bibliodráma területén is: magukat

a történeteket hajlamos kétséggel szemlélni, másfelől azonban sóvárog egy ilyen találkozás után. Ugyanakkor egyes bibliai szereplőktől nem idegen az értelem és a bizonyosság keresése. Van olyan játékos, aki szívesen bújik bele a „bőrükbe”, például Tamáséba, aki nem hajlandó hiszékeny lenni, hanem saját bizonyosságot akar (Jn 20,24–29). A csodát nem „erőltethetjük” magunkra, egyszer csak éppen racionális kérdéseink, kétségeink hátterén történik meg.

A XIX–XX. század a kutatások révén a biblia-értelmezés terén is alapvető újdonsággal szolgált. Mindegyik irányzat a „szerző – szöveg – olvasó” viszonyt vizsgálta.

A *történetkritikai* módszer a szerzőt helyezi a középpontba. Az Írásokat a profán tudomány segítségével, a rendszeresség igényével igyekszik vizsgálni. Objektív irányzatként zárójelbe teszi az ihletettség kritériumát és a saját hitet is – elfogultság nélkül közelít a szöveghez. Komolyan veszi azt a távolságot, amely időben és kulturálisan elválaszt minket a bibliai szereplőktől. Törekvése, hogy megismerje a szerző szándékát, a kort, amelyben élt, a ma is használt kifejezések (például szövetség, törvény) korhoz kötött jelentését, hogy megfejtse: mit jelentett az üzenet „ott és akkor”. Azt vallja, hogy csak ezután van lehetőség arra, hogy mindezt alkalmazni lehessen az „itt és most”-ban.

Ez az irányzat alapvető fontosságú a bibliodramatikus munka szempontjából, hiszen az adott szöveg környezetének, az abban foglaltaknak a jobb megismerésére sarkall. Háttértudás nélkül nem vagyunk képesek meghívni a csoport tagjait a különböző szerepekre, nem tudjuk úgy megrajzolni a történetet, hogy meghívtat jelentsen számukra.

Az *egzisztencialista* irányzat születését a Jézus életére vonatkozó kutatások csődje okozta, annak felismerése, hogy a történeti Jézus és a hit Krisztusa nem ugyanaz. A történeti Jézusig nem jutunk el, bár ő áll a hit Krisztusa mögött. Ami elérhető, az az, amit a tények kiváltottak, tudniillik a tanítványok hite. A fontos az egzisztenciális megérintettség, az, hogy miként hatnak ránk ezek a fogalmak: élet, halál, bűntudat, fogság. Ezek jelentik a kapcsolópontot a Biblia szereplőivel. Az alapvető egzisztenciális

kérdések nem változnak, ahogy az alapvető emberi léthelyzet sem, hogy tudniillik mindnyájan meghalunk, sebezhető, törékenyek vagyunk. Az irányzat jeles képviselője, *Rudolf Bultmann* szerint le kell hántani a mitikus réteget, hogy eljussunk a lényegi üzenetig, amelyet ő kerügmának (üzenetnek) nevez. Később *Dietrich Bonhoeffer* és *Paul Tillich* bírálták ezt a felfogást. Szerintük a szimbólum, a mítosz maga a lényeg, az a nyelv, amelyen ezek az egzisztenciális igazságok megszólalnak. A nyelvezet nélkül magát a lényegét is elveszítjük. A bibliodramában ezt pontosan tudjuk, a lejátszott archetipikus történet teszi hozzáférhetővé számunkra az egzisztenciális üzenetet. Tehát maga a szimbolikus történet és nyelvezete tartalmazza a lényegét. Nincs szükség arra, hogy azt fogalmi, mai nyelven fejezzük ki (például a 139. zsolttárban az „arcod elől hová futhatnék”, vagy akár a 23. zsolttár képe: „a halál árnyékának völgye” stb.).

A *strukturalista irány* szerint a szöveg van a középpontban, sem a szerzőre, sem a szituációra, sem a címzettek nem kell tekintettel lennünk, egyedül a szöveg szerkezetét, struktúráját tárjuk fel. Különböző felosztási módokat találhatunk: szereplők (főszereplő, támogatók, ellenfelek stb.), fogalmak (jó, rossz stb.), szemléleti irányok (ki mit vesz észre, kire irányul a figyelme), jelenetek (a változásokra figyelve különíthetjük el őket). Ezzel a módszerrel lehetséges bemutatni például a csodatörténetek szerkezetét, vagy megalkotni egy est forgatókönyvét: jelenetek tagolása (bevezetés, központi rész, zárás), a szereplők osztályozása (csodatevő, segítségre szoruló, ellenfelek, tömeg, mellékszereplők). Észrevehetjük, hogy melyik jelenet részletesebb, melyik marad el, hol jelennek meg új elemek. A készülés során jól alkalmazható ez a módszer, de akár a szövegre való rámelegítéskor is hasznos lehet.

A *befogadásesztétika* az olvasót helyezi előtérbe. Itt is van időbeliség, csak hogy itt az olvasó ideje számít. Az olvasó aktív, ő hozza létre a szöveg értelmét. Olvasó nélkül a szöveg halott állapotban van, az olvasás által lesz élővé, mégpedig az ihletett olvasó által (*Ulrich Körtner* kifejezése). A szerző halott, az olvasó

él! Igazából úgysem lehet kikutatni a szerző szándékát, s ez nem is fontos. Csak kiindulópont a szöveg, amelyet az olvasónak kell betölteni, valahogy úgy, mint a kottát olvasó zenésznek, karmesternek – ugyanabból a kottából nagyon sokféle interpretáció születhet. A szöveg előtt értem meg magam. A szöveggel dialógusba léphetek, kérdéseim lehetnek, az üres helyeket kitölthetem, így lehetséges az újabb és újabb találkozás ugyanazzal a szöveggel. Ilyenkor nem csupán a szöveg magyarázata történik meg, hanem sokkal inkább applikációja, vagyis alkalmazása az olvasó – a bibliodráma szemszögéből a játékos – jelenlegi életére. Ez a megközelítés nagyban segítheti a bibliodráma-vezetőt, hogy a készüléskor a szabadult kapcsolatba lépjen a játékosra kiszemelt bibliai résszel, átélve a sokféle applikáció lehetőségét. Ez a fajta vezetői hozzáállás a csoport számára is megteremti azt a légkört, amelyben megszületik a választott történetnek vagy szövegnek a csoport egészére, valamint egyes tagjaira vonatkozó alkalmazása is.

Régebben a megértést, az értelmezést és az alkalmazást szétválasztották. Mint említettük, *Gadamer* szerint a megértésben benne van az alkalmazás. A szöveg nem ablak, amely mögé látok, hanem tükör, amelyben magamat látom meg, vagyis engem is értelmez a szöveg. *Martin Buber* szerint a találkozások leírhatók az *Én-Te* és az *Én-Az* fogalom párral. Az utóbbi azt jelenti, hogy van egy kívülálló megfigyelő (*Az*), aki tárgyi szinten figyel a másikat (*Te*), és objektív megállapításokat tesz róla. Az *Én-Te* kapcsolatban kölcsönösség, párbeszéd van a felek között: nemcsak én értelmezek, hanem te is engem. Be kell számítani a megértésbe a személyes előítéleteimet, az én helyzetemet is.

A *mélylélektani irányzat* lényegi megközelítésmódjait *Eugen Drewermann* és *Anselm Grün* írásaiban találhatjuk meg. Eszerint élni csak azokból a történetekből tudunk, amelyekben újra fellelhetjük életünket, és előhívhatjuk a lelünkben lerakódott képeket, szimbólumokat. Ezeket a képeket *Carl Gustav Jung* archetípusoknak, ősmintáknak nevezi. *Drewermann* szerint a bibliai történetek képei hasonlóak az álmainkban felbukkanó képekhez, ezért ezeket épp-

úgy meg lehet közelíteni, mint az álmainkat. Ehhez két szabályt érdemes figyelembe venni:

A Biblia számos motívuma nem saját anyag, hanem más népek elbeszéléseiben is megjelenik, például az ellenséges fivérek: Káin és Ábel, Jákob és Ézsau. Ezek a jungi lélektanban az úgynevezett árnyéktémák. Gyökössy Endre szerint Jézus árnyéka nem más, mint Júdás. A bizonytalanságra, a kiszolgáltatottságra utal az éjszakai tengeri út motívuma: Jónás próféta útja vagy a tanítványok éjszakai átkelése a Genezáreti-tavon.

Jung szerint mind tárgyi, mind alanyi szinten lehet értelmezni az álmokat. Az alanyi szint azt jelenti, hogy a képek nem a külső világot, hanem az én belső világomat írják le. A ház, a templom a saját lélek házának képe lehet: ami ott történik, bennem történik. Fontos motívum a madár képe, amely táplálja Illést, ugyanakkor a magvető példázatában felkapkodja a magokat. Dániellel oroszlánok vannak együtt, amelyek ösztöneinket, agresszióinkat jelenítik meg.

Ez a módszer természetesen csak egy a többi között, segédeszköz. Ha bibliodráma-vezetőként elsősorban ezzel a módszerrel készülök, számíthatom kell arra, hogy a játék nagyon mély rétegeket érint, éppen ezért itt különösen fontos a pszichodráma-vezetői kompetencia. A csoporttól is érettséget kíván, ezért a csoportfolyamat későbbi szakaszában alkalmazható.

IV.

Vegyük szemügyre, hogy az áttekintett módszerek hogyan jelennek meg a bibliodráma-vezető felkészülési munkájában. Ennek első állomásként a következőket kell átgondolni:

- Ki vagyok én, aki bibliodrámat tartok? Hogy vagyok most? Mi az, ami érdekel?
- Kiknek tartom az alkalmat: a célcsoport meghatározása korosztály, foglalkozás, tapasztalat szerint. Egyedi alkalomról van szó, vagy egy csoportfolyamat egyik alkalmára készülök? Ha ez utóbbiról van szó, hol tartunk a folyamatban?
- Miért csinálom, mi a célom (prezentáció, önismeret, bibliaismeret, hittapasztalat szerzése stb.)?

Lévén szó bibliodráma-vezetéséről, fontos tudni, hogy ezen – kivételes helyzetektől eltekintve – mindig páros vezetést kell értenünk.

Amikor a fentiek szem előtt tartásával a vezetőpáros kiválasztotta a szöveget, sor kerül a felkészülés egyik legfontosabb részére, amelyet így hívunk: „a történet/a szöveg szívének” megtalálása. Ez annyit jelent, hogy a vezetők megosztják egymással: mit mond nekik a szöveg, milyen érintődéseket okoz bennük, milyen lélektani vagy/és hitbeli momentumokat érint meg bennük? Ennek tüzetes körüljárása ad alapot arra, hogy a csoportot meghívják a szöveggel való munkára. Egyértelmű, hogy a munkának ebben a szakaszában az *egzisztencialista* megközelítés dominál: hagyjuk, hogy hasson ránk a szöveg. Egy történetnél a cselekmény, egy szereplő viselkedése; más típusú szövegnél (zsoltár, prófétaírat vagy újszövetségi levélrészlet) az olvasottak kiváltotta érzelmek kapnak hangsúlyt.

E szubjektív megközelítés után van helye annak, hogy „hátralépve”, objektíven nézzünk rá a választott szövegre. Ilyenkor kezdjük el összefüggésbe hozni a Biblia egyéb helyeivel. Megnézzük a kontextust, amelybe ágyazottan olvasható, megkeressük az utalásokat, összehasonlítjuk a párhuzamos helyeket, összetvetjük a különféle fordításokat. Itt van helye annak is, hogy a mai olvasó számára értelmetlen vagy nehezen érthető szavak és kifejezések világossá váljanak a vezető előtt – egyszóval mindaz, amit a csoportnak majd meg kell magyarázni a szöveg felvezetésekor. A *történetkritikai* módszer használata egyfelől biztonságot ad arra nézve, hogy ne szakítsuk el a szöveget mindazoktól az időbeli és spirituális összefüggésektől, amelyek fontosak rá nézve; másfelől pedig segítséget nyújt ahhoz, hogy a lehető legpontosabban legyünk a játékosok segítségére a szerepválasztásnál.

A következő lépésben, a játék menetének kialakításában a *befogadásesztétika* eredményei segítenek. Ilyenkor tagoljuk jelenetekre a történetet, alkotjuk meg az este forgatókönyvét, nagy hangsúlyt fektetve az „üres helyekre”: a történetet megelőző és az azt követő lehetséges eseményekre, az elbeszélésben le nem írt törté-

nésekre. A helyszínek, a szereplők és a köztük lévő kapcsolatok, mozgásuk a *strukturalista* szemlélet szempontjai szerint vizsgálhatók.

Miután eldöntöttük, milyen szöveggel szeretnénk dolgozni, és már sokat tudunk a kiválasztott bibliai részről, azt kell meggondolnunk, milyen eszközöket kell bevetnünk, hogy a csoport tagjait rámelegítsük a szövegre. Ekkor fedezzük fel a szövegben megjelenő szimbólumokat, a sűrűn előforduló kifejezéseket, az ismétléseket, a rokon értelmű szavakat, a fokozásokat. Mindezek a nyelvi kifejezőeszközök az *irodalmi hermeneutika* vizsgálódási területéhez tartoznak. A bemelegítő játékok kiválasztásánál a *mélylélektani* megközelítés van segítségünkre.

A készülés, a játék és a feldolgozás folyamatában *hármás interpretáció* jön létre:

- Amikor a vezető készül, és használja a történetkritikai exegézist, a mélylélektani, strukturalista vagy befogadásesztétikai megközelítést, legjobb, ha integráltan alkalmazza ezeket, illetve a szövegnek megfelelő módszert keres. Kérdés, vajon bármely módszer megfelel-e minden szövegnek.
- Amikor lezajlik a játék, fölmerül a kérdés, hogy az vajon interpretáció vagy applikáció volt-e. Lehetséges, hogy a játék a szöveg újabb ma-

gyarázatát találta meg, de az is elképzelhető, hogy egy újabb alkalmazását, aktualizálását tárta föl. Az előbbi mélyíti a hit tartalmát (amit hiszünk), és teológiai vagy lélektani felismerésekhez vezet, az utóbbi pedig a hit praxisát érinti (amivel hiszünk), és gyakorlati felismerésekre jutunk el általa.

– A játék utáni megbeszéléseken újabb meglátások és jelentések kerülnek napvilágra.

Bátran kijelenthetjük, hogy a bibliodráma *dialogus*, mivel a bibliodramatikus munka egész folyamatában értelmezünk, magyarázunk, megértünk és alkalmazunk (Gadamer szerint ezek elválaszthatatlanok egymástól) egy szöveget, és ugyanezt teszi velünk a szöveg: értelmezi az életünket. A bibliodráma-vezetői munka többféle módszer együttes alkalmazását jelenti, azaz együtt, hogy mi magunk is nyitottak vagyunk arra, amit a szöveg tesz velünk.

Végső elemzésben oda jutunk, hogy a vezetőnek nemcsak a textust kell megismernie, hanem önmagát is. Mélyen igaz Martin Buber gondolata: „Minden igazi élet találkozás.” A bibliodráma találkozás önmagammal és a Biblia világával, szövegével, ezen keresztül pedig a Szenttel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bolyki János: *Az újszövetségi írásmagyarázat elvei, módszerei és példái*. Budapest, 1998, Kálvin Kiadó.
- Dér Katalin – Horváth Pál: *Bibliaismeret*. Budapest, 1999, Műszaki Könyvkiadó.
- Fabiny Tibor: *Szóra bírni az Írást*. Budapest, 1994, Hermeneutikai Kutatóközpont.
- Grün, Anselm: *A Szentírás mélylélektani értelmezése*. Budapest, 2005.
- Körtner, Ulrich: *Az ihletett olvasó*. Budapest, 1999, Hermeneutikai Kutatóközpont.
- Luz, Ulrich: *A viszály könyve?* Budapest, 1996, Hermeneutikai Kutatóközpont.
- Martin, Gerhard Marcel: *Bibliodráma – Gyakorlat és elmélet*. Budapest, 2003, Egyházfórum – Magyar Bibliodráma Egyesület.
- Nyáry Péter – Sarkady Kamilla (szerk.): *Bibliodráma*. Budapest, 2008, Harmat.
- Stangier, Klaus-Werner: *Itt és most – Bibliodráma a liturgia és pszichodráma vonzásában*. Budapest, 2003, Egyházfórum – Magyar Bibliodráma Egyesület.
- Warns, Else Natalie – Fallner, Heinrich: *Jerikó rózsája – A bibliodráma kézikönyve*. Budapest, 2003, Kálvin Kiadó – Luther Kiadó.